

UDK 262.12Dobrića, J.(046)
282(497.5-3Istra)“18”
Pregledni rad
Primljeno: 30. listopada 2015.
Prihvaćeno za objavljivanje: 5. travnja 2016.

BISKUP JURAJ DOBRILA NA STRANICAMA AUSTRIJSKOG TISKA

Mihovil DABO, Pula

U radu se analizira pisanje utjecajnih glasila Habsburške Monarhije o djelovanju biskupa Jurja Dobrile, uz oslonac na relevantnu znanstvenu literaturu i korisne arhivske izvore. Dijelovi su tematski razvrstani, uz osvrt na biskupov parlamentarni rad u bečkome Carevinskom vijeću, istarske društvene i nacionalne odnose te položaj Katoličke crkve u Habsburškoj Monarhiji sredinom devetnaestog stoljeća prikazani su i najvažniji plodovi Dobrilina rada. Ukazano je na često prisutnu razliku u pristupu liberalnih i konzervativnih glasila, koja ipak u biti ne mijenja povijesnu predodžbu o biskupovoj važnosti za istarsku, ali i nacionalnu povijest. Naglašena je važnost šireg konteksta pri potpunijem sagledavanju povijesnih okolnosti.

KLJUČNE RIJEČI: *Juraj Dobrića, austrijske novine, Carevinsko vijeće, Markgrofovija Istra, 19. stoljeće, crkvena povijest.*

Neizbrisiv utjecaj Jurja Dobrile na tijek moderne povijesti istarskog poluotoka prepoznali su još njegovi suvremenici, a njihove spoznaje preslikale su se i na prve raščlambe biskupove razgranate djelatnosti. Štoviše, jednom oblikovane prosudbe Dobriline uloge trajno su se zadržale u historiografskim narativima. Dovoljno je podsjetiti na *Vjekopis* Cvjetka Rubetića¹ i opsežno poglavlje u *Uspomenama* Carla De Franceschija,² odnosno na činjenicu kako se spomenuti tekstovi do danas rabe kao korisna literatura, premda su napisani još u preprošlom stoljeću. Razloge navedenu stanju nije teško dokučiti: Rubetićeva monografija izričajem možda više nalikuje hagiografiji negoli povijesnoj raščlambi, ali sadrži mnoge podatke koji nisu bili dostupni kasnijim istraživačima, a De Franceschi je u svom prikazu, premda izrazito negativno intoniranom, oblikovao portret biskupa Dobrile kao

¹ Cvjetko RUBETIĆ, *Vjekopis dra Jurja Dobrile biskupa tršćansko-koparskoga prije porečko-puljskoga*, Zagreb, 1882.

² Carlo DE FRANCESCHI, »Memorie autobiografiche – Con Prefazione, Note e Appendici a cura del figlio Camillo«, *Archeografo Triestino* III. s., Trieste, 1925-26., str. 5–304; ISTI, *Uspomene* (s predgovorom i komentarima Miroslava Bertoše), Pula – Rijeka, 1989.

nepopustljivog borca za svoja načela, ponajprije za pravo istarskih Slavena na društveni razvoj neovisan o talijanskom građanstvu, kulturi i jeziku.

Nakon spomenutih, objavljeno je više radova posvećenih Dobrili ili njegovu vremenu koji predstavljaju neosporan prinos poznavanju biskupove djelatnosti.³ Primjerice, uz razmjerno opširne, sveobuhvatne osvrtne Bože Milanovića⁴ i Markusa Leidecka⁵, na političku je i nacionalno-preporodnu važnost višekratno skretao pažnju Petar Strčić,⁶ od povjesničara često zanemarivanu pastoralnu djelatnost analizirali su Stipan Trogrlić⁷ i Ilija Jakovljević⁸. Položaj tršćanskog biskupa u vrijeme prodora liberalnog svjetonazora uspješno su skicirali Gianpaolo Valdevit⁹ i Liliana Ferrari,¹⁰ a Dobrilina važnost istaknuta je i u prikazima integracije hrvatske nacije u Istri.¹¹ Navedenim radovima, dakle, na više je načina proširivano poznavanje konteksta Dobrilinih aktivnosti, ali znatno slabija pozornost posvećivana je potrazi za novim ili slabije korištenim izvorima.

Tijekom posljednjeg desetljeća nekoliko je publikacija izmijenilo opisanu sliku. Dobrilinu parlamentarnu aktivnost, kako u Zemaljskom saboru Markgrofovije Istre tako i u bečkom Carevinskom vijeću, pedantno je sabrao i analizirao Mladen Juvenal Milohanić,¹² teološka osnovica biskupova obrazovanja znatno je pristupačnija nakon objavljivanja prijepisa i prijevoda njegove doktorske disertacije uz popratne studije,¹³ a rezultati opsežnih arhivskih istraživanja u više hrvatskih i inozemnih institucija objavljeni su u recentnoj

³ Slaven BERTOŠA, »Juraj Dobrila u suvremenoj istarskoj historiografiji«, *Dr. Juraj Dobrila (1812.–1912.) i stoljeće Krasne zemlje (1912.–2012.)*. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Puli i Pazinu 25. i 26. listopada 2012. (ur. Josip ŠIKLIĆ), Poreč, 2012., str. 143–154.

⁴ Božo MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, knj. I, Pazin, 1967.

⁵ Markus LEIDECK, *Juraj Dobrila (1812.–1882.): (povodom 200. obljetnice rođenja)*, Pazin, 2012.

⁶ Petar STRČIĆ, »Inicijative i pripreme za pokretanje prvog hrvatskog lista za Istru u XIX stoljeću«, *Jadranski zbornik*, sv. 7, Rijeka – Pula, 1969., str. 509–530; ISTI, »Počeci organiziranog političkog pokreta Hrvata u Istri u XIX stoljeću«, *Istarski mozaik*, god. 7, br. 6, Pula, 1970., str. 65–71; ISTI, »O pravaštvu u Istri i na Kvarnerskim otocima krajem 60-ih i početkom 70-ih godina 19. stoljeća«, *Historijski zbornik*, god. 29–30, Zagreb, 1976. – 1977., str. 347–364; ISTI, »Prilog povijesti 1848/49. u Istri«, *Vjesnik istarskog arhiva*, god. 2-3, sv. 2-3, Pazin, 1992. – 1993., str. 83–91; ISTI, »Gospodarska osnovica hrvatskoga pokreta Istre (prvo razdoblje, 40. – 80. godine XIX. st.)«, *Starine*, knj. 61, Zagreb, 2000., str. 147–187; ISTI, »Južnoslavenstvo/ jugoslavenstvo u Istri i na Kvarnerskim otocima u doba biskupa J. Dobrile«, *Starine*, knj. 63, Zagreb, 2005., str. 163–193.

⁷ Stipan TROGRLIĆ, »Socijalna i idejna problematika u poslanicama i okružnicama biskupa Jurja Dobrile (1858. – 1881.)«, *Riječki teološki časopis*, god. 7, br. 2, Rijeka, 1999., str. 377–388; ISTI, »Neki naglasci u pastoralnom djelovanju biskupa Jurja Dobrile (1858. – 1882.)«, *Croatia christiana periodica*, god. 35, br. 67, Zagreb, 2011., str. 153–168.

⁸ Juraj DOBRILA, *Pastirska pisma i poslanice* (prir. Ilija JAKOVLJEVIĆ), Pazin, 2015.

⁹ Giampaolo VALDEVIT, *Chiesa e lotte nazionali: il caso di Trieste (1850 – 1919)*, Udine, 1979.

¹⁰ Liliana FERRARI, »Le Chiese e l'emporio«, *Storia d'Italia. Le regioni dall'unità ad oggi. Il Friuli Venezia Giulia*, (ur. Roberto FINZI – Claudio MAGRIS – Giovanni MICCOLI), Torino, 2002., str. 237–288.

¹¹ Dragovan ŠEPIĆ, »O procesu integracije hrvatske nacije u Istri«, *Društveni razvoj u Hrvatskoj (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća)* (ur. Mirjana GROSS), Zagreb, 1981., str. 273–281; Nevio ŠETIĆ, »O procesu nastanka suvremene hrvatske nacije u Istri«, *Istra između tradicionalnog i modernog ili o procesu integracije suvremene hrvatske nacije u Istri*, Pazin, 1995., str. 24–51; Antoni CETNAROWICZ, *Narodni preporod u Istri (1860–1907)*, Zagreb, 2014.

¹² *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre: u istarskom saboru (1861. – 1868.) i bečkom parlamentu (1861. – 1865.)*, (dalje: *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre*), (prir. Ivan JELOVAC – Mladen Juvenal MILOHANIĆ), Pazin, 2008.; ISTI, *Dr. Juraj Dobrila. Glasnik istine, branitelj naroda i Crkve: rodoljub, filantrop, homo politicus*, Pazin, 2012.

¹³ Juraj DOBRILA, *De confessione sacramentali*: (doktorska disertacija), Pazin, 2012.

monografiji.¹⁴ Raščlamba tekstova iz najvažnijih austrijskih glasila uklapa se u opisano skretanje istraživačke pozornosti prema manje korištenim izvorima, a namjera je pružanje prinosa upoznavanju s nedovoljno poznatim habsburškim kontekstom biskupove aktivnosti. Preciznije, cilj usporedbe osnovnih naglasaka novinskih tekstova i dostupnih arhivskih izvora u prvom redu je ukazati na stupanj obaviještenosti središnjih listova o prilikama na periferiji Carstva, dok se povezivanjem s dosezima spomenute znanstvene literature nastoji osnažiti teza o potrebi uvida u nedovoljno korištena vrela.

Dobrila kao zastupnik u Carevinskom vijeću

Iako Juraj Dobrila svoj uspon unutar crkvene hijerarhije započinje neposredno po povratku iz bečkog *Augustineuma*, dakle od 1842. godine, a tijekom idućeg desetljeća na jasan je način iskazao svoju nacionalnu, ali i socijalnu svijest, njegovo se ime pojavilo u bečkim novinama tek 1854. godine. Povod, međutim, nije bilo objavljivanje molitvenika *Otče, budi volja tvoja*, publikacije koja se svojom važnošću i utjecajem doskora pretvorila u jedan od potpornja biskupove djelatnosti, već imenovanje kanonikom tršćanskoga katedralnog kaptola.¹⁵ Kada je, po prilici tri godine kasnije, Dobrila imenovan porečkim i pulskim biskupom, vijest je na sličan način, dakle izrazito koncizno, prenesena i u nekim vodećim glasilima.¹⁶ Ukratko, događaji koji su iz pokrajinske perspektive imali izrazitu važnost, na razini Monarhije počesto su, kao u slučaju molitvenika, bivali potpuno zanemareni ili su svedeni na osnovnu informaciju. Kako je biskup Dobrila djelovao na više polja (vjerskom, nacionalnom, političkom, prosvjetnom...), njegovo se ime do početka osamdesetih godina devetnaestog stoljeća višekratno pojavljivalo u najutjecajnijim austrijskim tiskovinama, ali počesto na način kakav je opisan u slučaju spomenutih imenovanja. Izluče li se iz mnoštva takvih uzgrednih spominjanja opsežniji tekstovi, broj im je znatno manji, ali svojom sadržajnošću otvaraju put učinkovitijoj analizi no što bi se moglo postići zamornim navođenjem svakog teksta, neovisno o važnosti.

S početkom šezdesetih godina, biskup Dobrila u više se navrata pojavio na prvim stranicama važnijih glasila. Naime, prvi saziv Zemaljskog sabora Markgrofovije Istre nije izabrao među svojim članovima dva predstavnika u bečkom Carevinskom vijeću, čime su predstavnici talijanskog građanstva neizravno, ali dovoljno jasno dali do znanja kako budućnost istarskog poluotoka ne vide u austrijskim okvirima, već se nadaju pripojenju novonastaloj Kraljevini Italiji. Austrijske su vlasti, očekivano, raspustile pokrajinski parlament i potrudile se utjecati na izbor članova drugog saziva, znatno lojalnijeg spram središnjih vlasti. Za članove Carevinskog vijeća tada su izabrani barun Friedrich von Burger, inače namjesnik Austrijskog primorja, odnosno najviši predstavnik središnjih vlasti, i biskup Dobrila. Ako u odanost Monarhiji korisnoga i dugogodišnjega visokog državnog činovnika nije trebalo sumnjati, slična je predodžba vladala i o Dobrili. Potvrđuje to članak

¹⁴ Mihovil DABO, *Sve za Boga, vjeru i puk: biskup Juraj Dobrila u svom vremenu*, Pazin, 2015.

¹⁵ *Abendblatt der Presse*, br. 249, Beč, 27. listopada 1854, str. 3; *Wiener Zeitung*, br. 257, Beč, 27. listopada 1854., str. 2923.

¹⁶ *Die Presse (Abendbeilage)*, br. 240, Beč, 20. listopada 1857., str. 10; *Wiener Zeitung*, br. 240, Beč, 20. listopada 1857., str. 2954; *Klagenfurter Zeitung*, br. 241, Klagenfurt, 22. listopada 1857., str. 957.

tršćanskog dopisnika, uglavnom posvećen općinskim izborima u Trstu i Istri, koji sažeto, no dovoljno jasno u posljednjim rečenicama proglašava porečkog biskupa zagovornikom slavenske narodnosti u Istri, ali u granicama zadanim jedinstvom Carevine.¹⁷

Tijekom idućih godina parlamentarne istupe zastupnika Dobrile višekratno će prenositi najvažniji austrijski politički listovi, nažalost često bez popratnih komentara, odnosno u sklopu opsežnijih navođenja aktualnih saborskih rasprava. Prvi zapaženi istup jest biskupova interpelacija Ministarstvu pravosuđa o potrebi sređivanja zemljišnih knjiga u Istri.¹⁸ Sadržaj biskupova upita iznimno je korisnim pokazateljem bijede uslijed nerodnih godina koja je sredinom stoljeća tištala ruralno stanovništvo, ali i teškoća na koje je središnja austrijska vlast nailazila pri pokušajima modernizacije rubne, razmjerno zaostale pokrajine. Tomu u prilog svjedoči i argumentirani odgovor ministra Josefa Antona Lassera¹⁹ u kojem su sažeti bezuspješni pokušaji od početka pedesetih godina da se uvede red u zemljišne odnose u Istri. To naizgled administrativno pitanje, lako je razabrati iz biskupove interpelacije, imalo je vrlo ozbiljne posljedice po životne uvjete potrebitog stanovništva, jer bez sređenih zemljišnih knjiga i jasnih posjedovnih odnosa nije bilo moguće dobiti kredit na temelju hipoteke, što je otvaralo vrata lihvi i sve dubljem potonuću u bijedu.

Dva mjeseca kasnije, a dvadesetak dana nakon ministrova odgovora, Dobrila je ponovno progovorio o nezavidnom stanju u Istri, ovaj put opširnije, nastojeći pridobiti zastupnike kako bi podržali financijsku pomoć Istri kao jednoj od nevoljama ugroženih pokrajina Carstva.²⁰ Biskupovo izlaganje, višekratno navođeno u literaturi, odlikuje se jasnoćom i upućenošću u složenu problematiku, čemu se ne treba čuditi. Desetljeće ranije Dobrila je kao istaknuti tršćanski dušobrižnik organizirao prikupljanje i raspodjelu pomoći stanovništvu središnje Istre.²¹ Kao novoimenovani biskup odmah je obišao čitav teritorij povjeren njegovoj duhovnoj skrbi, a snažan dojam svakovrsne zapuštenosti višekratno je iskazao u korespondenciji s državnim i crkvenim vlastima. Konačno, iako je svjetonazor što ga je zastupao često bio u izravnoj opreci sa stavovima istarskoga talijanskog građanstva, nije se libio potražiti i njihov savjet u vezi s pokrajinskim potrebama, ukoliko ga je držao korisnim. O potonjem svjedoči nevelika, ali iznimno zanimljiva korespondencija između biskupa i G. Parisinija, uglednog pazinskog građanina, neosporno upućenog u stanje u središnjoj Istri.²²

¹⁷ »Wahlumtriebe für die Handels- und Gewerbekammer. Die Nachwahlen in istrien«, *Die Presse*, br. 308, Beč, 9. studenoga 1861., str. 2–3.

¹⁸ *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten in der I. Reichsraths-Session* (dalje: *SPSHA I.*), str. 2428–2429; »Abgeordnetenhaus«, *Die Presse*, br. 84, Beč, 26. ožujka 1862., str. 2; »Sitzung des Hauses der Abgeordneten am 26. März«, *Wiener Zeitung*, br. 70, Beč, 26. ožujka 1862., str. 279.

¹⁹ *SPSHA I.*, str. 2631; »Verhandlungen des Reichsrathes. Abgeordnetenhaus.«, *Die Presse*, br. 126, Beč, 8. svibnja 1862., str. 1; »Sitzung des Abgeordnetenhauses vom 7. Mai«, *Wiener Zeitung*, br. 106, Beč, 8. svibnja 1862., str. 297.

²⁰ *SPSHA I.*, 2856–2858; »Die gestrige Sitzung des Abgeordnetenhaus«, *Das Vaterland*, br. 123, Beč, 28. svibnja 1862., str. 2–3; »Hundert vierundzwanzigste Sitzung des Hauses der Abgeordneten«, *Klagenfurter Zeitung*, br. 124, Klagenfurt, 31. svibnja 1862., str. 495.

²¹ »Naprava milodarne bire za vboge istrijske kmete«, *Jadranski Slavjan*, br. 4, Trst, 4. srpnja 1850., str. 92–94; *Isto*, br. 6, Trst, kolovoz 1850., str. 152; Elvis ORBANIĆ – Maja POLIĆ, »Zauzimanje Slavenskog društva u Trstu za gladne u središnjoj Istri (1850.)«, *Istarski povijesni biennale*, sv. 3, (ur. Marija MOGOROVIĆ CRLJENKO – Elena ULJANČIĆ-VEKIĆ), Poreč, 2009., str. 199–209.

²² Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-899, *Zbirka pisama*, korespondencija Dobrila-Parisini

Sadržajan Dobrilin istup potaknuo je tršćanskog dopisnika lista *Die Presse* na razmjerno opsežan članak o stanju u Istri, povijesnim okolnostima, austrijskoj skrbi o teritoriju naslijeđenom od Mletačke Republike te nesklonosti samog stanovništva da se zauzme za vlastiti napredak.²³ Venecijansko razdoblje, očekivano, opisano je izrazito negativno, odnosno uz jasan stav kako je Republika hotimice prepuštala svoje jadranske posjede propadanju da ne bi stekli mogućnost za izdvajanje od mletačkog utjecaja ili postali primamljivim plijenom nekoj drugoj sili. O austrijskoj, pak, upravi, neimenovani dopisnik izjašnjava se nešto povoljnije, ali nimalo laskavo. Prema njegovim tvrdnjama, zatekavši pokrajinsko poljodjelstvo, industriju, trgovinu i brodarstvo na niskom stupnju razvoja, vlasti su, umjesto vještih zanatlija i obrtnika, poslale činovnike, k tomu upitnih sposobnosti. Tršćanski dopisnik u potpunosti se razilazi s Dobrilom, nakon što skrene pažnju čitatelja na navade istarskih zemljoposjednika. Dok je biskup u posljednjem dijelu svog izlaganja naveo čitavu paletu razloga zbog kojih se Istrane ne smije držati lijenima ili nemarnima, već ponajprije nevoljnima, u članku se ističe kako je zemljoradnja na jednakom stupnju kao i pet stotina godina unatrag te da oruđe koje je u uporabi podsjeća na doba seobe naroda, u prvom redu zbog nehaja najvećeg dijela zemljoposjednika. Osobito je zanimljiva slika sitnih istarskih posjednika koji odlaze u gradiće raspravljati o politici, a vlastite posjede prepuštaju »sirovim slavenskim seljacima«²⁴.

Navedeni su argumenti vrlo dobar pokazatelj na čemu se, zapravo, temelji jedinstvena uloga biskupa Dobrile i njegov zaseban položaj između utjecajnih pokrajinskih i državnih elita. Dok je talijansko građanstvo nepopustljivo ustrajalo na isključivo talijanskom karakteru pokrajine, negirajući pravo istarskog slavenskog stanovništva na razvoj izvan unaprijed zadanih okvira,²⁵ austrijske vlasti pod utjecajem liberalnih nazora često su procesu modernizacije nerazvijenog poluotoka pristupale na način srodan pogledima netom navedenoga novinskog članka. Dobrila je, kako u spomenutom parlamentarnom istupu tako i u aktivnostima po kojima je ostao zapamćen, na pameti imao upravo one koji su bivali zanemarivani: slavensko, dakle hrvatsko i slovensko, seosko stanovništvo kojem nisu bila dostupna oruđa društvene emancipacije. Njihovu dobrobit uzimao je u obzir i pri raspravama u Carevinskom vijeću koje su se odnosile u prvom redu na vjerske slobode.

Riječ je o istupima prilikom diskusija o odredbama konkordata, sklopljenog između Austrije i Svete Stolice 1855. godine. Najvažniji Dobrilin govor o toj temi, održan na sjednici 2. lipnja 1862.,²⁶ očekivano je nabijen konzervativnim svjetonazorom, a dok su pojedini dijelovi bili, kako svjedoči zapisnik, popraćeni smijehom i komešanjem liberalnih zastupnika, nakon zaključka začuo se i poneki uzvik »Bravo!«. Svjetonazorskim je protivnicima posebno pažnju privukla ponešto nespretna biskupova tvrdnja »da katolička mladež treba biti katolički odgajana; da zemljopis, povijest, prirodopis itd., moraju također biti

²³ »Aus Istrien«, *Die Presse*, br. 150, Beč, 1. lipnja 1862., str. 3.

²⁴ *Isto*.

²⁵ Primjerice: C. D. F. (Carlo de Franceschi, op. a.), »Quale debba essere la lingua d'insegnamento in Istria«, *Il popolano dell'Istria*, br. 28, Trst, 4. siječnja 1851., str. 111–112; *Isto*, br. 29, Trst, 7. siječnja 1851., str. 114–116.

²⁶ *SPSHA I.*, str. 2916–2918; »Abgeordnetenhaus«, *Das Vaterland*, br. 127, Beč, 3. lipnja 1862., str. 3; »Sitzung des Abgeordnetenhauses vom 2. Juni«, *Wiener Zeitung*, br. 127, Beč, 3. lipnja 1862., str. 482–483.

katolički predavani predmeti»²⁷. Nekoliko dana potom, satirički list *Figaro* posvetio je Dobrili čak dva priloga. U prvome, na naslovnici, naslovljenom »Dnevni red za idući tjedan« opisano je kako zastupnik biskup Dobrila danomice oblikuje »katoličke« znanosti (katolički zemljopis, katoličku matematiku, katolički prirodopis...) uz kratak tobožnji uvid u njihovu srž. Anonimni je autor na duhovit način, igrom riječima, povezoao najčešće teme oko kojih su se vodile rasprave konzervativaca i liberala s prepoznatljivim terminima pojedinih znanosti. Primjerice, katolička je kemija naučavala kako je konkordat neraskidiv (njem. *unauflösbar* može značiti i netopiv).²⁸ Na idućoj je pak strani objavljen srodno intoniran »Uzorač katoličke nastavne metode u duhu gospodina Dobrile«, kojim se ismišljalo, prema mišljenju autora, nakaradnu zastarjelost biskupovih stavova.²⁹

Ukratko, čitateljstvo vodećih austrijskih listova biskupa Dobrila upoznalo je ponajprije preko njegove parlamentarne djelatnosti u Carevinskom vijeću. Kako proizlazi iz sažetog prikaza najvažnijih biskupovih istupa, tijekom zastupničkih se godina iskazao gorljivim zalaganjem u vezi s pitanjima kojima je posvetio čitav život: obrani položaja Katoličke crkve u društvu koje se ubrzano mijenjalo i zaštititi najširih slojeva stanovništva, dakle onih koji nisu bili u prilici utjecati na poboljšanje vlastitih životnih okolnosti. Navedeni članci stoga su zainteresiranom čitateljstvu bili dobrim, ali nikako i jedinim, pokazateljima Dobrilina svjetonazora.

Društvene prilike u Markgrofoviji Istri

Stanje i odnosi u udaljenoj, omalenoj i razmjerno nerazvijenoj pokrajini, razumljivo, znatno su slabije privlačili pažnju austrijskog tiska. Dopisnici iz Austrijskog primorja, ukoliko su postojali, ponajčešće su se bavili tršćanskom problematikom: emporij koji se ubrzano razvijao zbog svoje je gospodarske važnosti i snage privlačio pozornost medija jednako kao i novih stanovnika, dojučerašnjih žitelja ruralnog zaleđa ili doseljenika iz znatno udaljenijih krajeva. Ipak, istarska problematika ponekad bi našla put do stranica austrijskih dnevnika, a interpretacija se pritom, shvatljivo, prilagođavala svjetonazorskim načelima pojedinog lista. Sadržajan je primjer osvrt liberalnog lista *Die Presse* na poznati sraz u porečkom Zemaljskom saboru potaknut jezičnim pitanjem.

Riječ je, dakako, o prijedlogu da se saborski zapisnici i pripadajući zakoni objavljuju, uz talijanski i na slavenskom jeziku, što je većina zastupnika tvrdokorno odbijala tada,³⁰ ali i tijekom sljedećih pola stoljeća. Biskup Dobrila održao je tom prilikom svoj često navođeni govor, zaključen dojmljivim upozorenjem kako »slavenski narod spava, ali tko spava nije mrtav. Ako spava može se probuditi, i probudivši se, mogao bi se možda probuditi na neugodan način za talijanski element.«³¹ Iako se u literaturi navodi kako je biskup

²⁷ *SPSHA I.*, str. 2916; prijevod prema: *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre*, str. 215.

²⁸ »Tagesordnung für die künftige Woche«, *Figaro. Humoristisches Wochenblatt*, br. 26, Beč, 7. lipnja 1862., str. 101.

²⁹ »Proben katolischer Lehrmethode im Geiste des herrn Dobrila«, *Isto*, str. 102.

³⁰ *Atti della prima e della seconda dieta provinciale dell'istria in Parenzo*, »Resoconto tachigrafico della quinta seduta«, 13. siječnja 1863., str. 79–87; *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre*, str. 29–38.

³¹ *Isto*, str. 85; prijevod prema: *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre*, str. 36. Na istoj stranici nalazi se i podroban prikaz na koji su način pojedini autori navodili Dobriline riječi.

održao taj govor isprovociran držanjem talijanskog građanstva, sadržaj istupa i njegova očita promišljena struktura³² upućuju na manje afektivan, a znatno više pripremljen govor. Izvjesno je, ipak, kako su navedene riječi tek ublažena interpretacija doista izrečenoga, odnosno kako je biskup nešto grubljim izrazom opisao način na koji talijansko građanstvo iz drijemeža budi slavenski puk.

U prilog potonjoj interpretaciji svjedoči i interpretacija bečkog lista. Četiri dana nakon sjednice, doduše, objavljena je pogrešna informacija kako je Dobrilin prijedlog nakon diskusije prihvaćen,³³ ali opširnija analiza tiskana je tek koncem mjeseca. Liberalno usmjerenje utjecalo je na kritičan stav spram obiju sukobljenih strana, ali u nejednakoj mjeri. Preciznije, biskupu Dobrili spočitnuta je oštrina istupa, neprimjerena apostolu mira, koja je člankopisca podsjetila na vojujuću crkvu (*ecclesia militans*) te za koju je mislio kako je do određene mjere čak pridonijela odlučnom odbijanju talijanskih zastupnika da prihvate prijedlog. Ipak, ostatak članka posvećen je demantiranju talijanskih argumenata o međusobnoj raznolikosti slavenskih dijalekata kojima se koristi netalijansko istarsko stanovništvo te o njegovoj slaboj obrazovanosti, a posebno o Istri kao talijanskoj pokrajini.

Razmjerno detaljan prikaz etničkih odnosa prema kotarima zanimljiva je mješavina prilično egzaktnih podataka i šarolikog nazivlja za hrvatsko stanovništvo. Naime, dok se za Slovence koristi isključivo taj naziv, bilo da je riječ o koparskom kotaru ili sjevernoj polovici piranskoga, slavensko stanovništvo južno od Dragonje doima se poput šarenog mozaika: u piranskom kotaru ilirskog su narječja, u kotaru Buje dvije je trećine stanovnika ilirskog podrijetla, u kotaru Poreč više od polovice pripada morlačkom plemenu, u kotaru Rovinj trećina je hrvatsko-srpskog podrijetla, a u kotaru Vodnjan morlačkoga, dok prikaz zaključuje pulski kotar u kojem je izdašnija polovica žitelja srpske nacionalnosti.³⁴ Navedeni opis ne treba začuditi, uzme li se u obzir kako u najvažnijem austrijskom etnografskom djelu sredine devetnaestog stoljeća, onom Karla von Czoerniga, objavljenom tek koju godinu prije navedenog članka, Istru karakterizira još veće šarenilo.³⁵ Bez ulaženja u detaljniju raščelambu, moguće je zaključiti kako su navedene i srodne ocjene, uz uvijek prisutnu nedovoljnu upućenost, odraz stanja u kojem se predmoderni subetnički identiteti još nisu, pod utjecajem modernizacijskih procesa, pretopili u nacionalne identitete.³⁶

Zaključak teksta nedvojbeno ukazuje kako je člankopiscu bliži biskupov stav, uz već naznačene svjetonazorske ograde, jer u bitnom ponavlja Dobriline riječi, ističući kako istarski Talijani namjerom da širenjem vlastitog jezika talijaniziraju Slavene suviše podcjenjuju žilavost njihova karaktera te nepravednošću izazivaju isključivo tvrdoglavu reakciju. Uzimajući u obzir biskupovu nikad osporenu lojalnost kruni, vjerojatno se od njegovih

³² M. DABO, *Sve za Boga, vjeru i puk*, str. 55–59.

³³ »Istrischer Landtag«, *Die Presse. Abendblatt*, br. 17, Beč, 17. siječnja 1863., str. 2.

³⁴ »Die Italiener und die Slaven«, *Die Presse*, br. 28, Beč, 28. siječnja 1863., str. 3.

³⁵ Karl Freiherrn von CZOERNIG, *Etnographie der Oesterreichischen monarchie*, sv. I, Beč, 1857., str. IX; Lidija NIKOČEVIĆ, *Iz etnološkog mraka*, Pula, 2008., str. 59–72; Mihovil DABO, »Etnografska neobičnost ili trice: prvi pokušaj sustavnog prikupljanja istarskih narodnih pjesama«, *Tabula – Časopis odjela za humanističke znanosti*, br. 12, Pula, 2014., str. 84.

³⁶ Sandi BLAGONIĆ, *Od Vlaha do Hrvata*, Zagreb, 2012., str. 149.

nazora ne razlikuje pretjerano ni posljednja rečenica kojom se tvrdi kako bi talijansko građanstvo »učinilo mnogo bolje kad bi Pokrajinu prihvatilo kakva jest – naime austrijska«³⁷. Postoje, međutim, i primjeri u kojima je liberalni duh novina utjecao na priklanjanje drugoj strani, odnosno prihvaćanje stavova talijanskog građanstva. Primjerice, oduži članak u *Neue Freie Presse*, posvećen provedbi novih školskih propisa u Dalmaciji i Istri, nije se pri nabranju objektivnih zapreka zaustavio tek na siromaštvu, bolestima, općenito lošim životnim uvjetima i predrasudama seoskog stanovništva prema obrazovanju, već se osvrnuo i na, riječima člankopisca, jezične teškoće.

Iako, naime, ne dvoji kako je jezik stanovništva iz unutrašnjosti tih dviju pokrajina »ilirski«, autor teksta odmah dodaje kako je prožet mnogim talijanskim sastavnicama, a gorljivo ga promiču tek malobrojni »fanatici« i duhovnici. Jezikom uprave, sudstva i trgovine, jezikom obrazovanih slojeva stanovništva može se smatrati isključivo talijanski te bi na njemu morao počivati obrazovni sustav. Štoviše, nije propušteno istaknuti kako ni među istaknutim slavenskim predstavnicima ne postoji jedinstveno stajalište o potrebi učenja materinskog jezika, odnosno da postoje i zagovaratelji njegova zadržavanja u obiteljskom krugu, dok bi se, prema tom stavu, korist od obrazovanja mogla ostvariti isključivo počiva li ono na talijanskom jeziku.³⁸

Kao ni u slučaju parlamentarne djelatnosti, nije potrebno navoditi sve prigode u kojima se istarski kontekst Dobriline djelatnosti našao na stranicama austrijskih novina, tim više što je ponajčešće riječ o sažetim vijestima ili čak rečenici-dvije u većim tekstovima. Zanimljivo je spomenuti kako su neki neosporno važni događaji, oni koji se neizostavno naglašavaju u historiografskim osvrtima na Dobrilinu ulogu u političkom i nacionalnom razvoju istarskih Hrvata, u razmjerima austrijskog tiska često svedeni na teško uočljive i ne suviše važne informacije. Dobar je primjer pokretanje *Naše sloge*, lista koji je svojom važnošću postao gotovo sinonimom društvene emancipacije istarskih Hrvata.³⁹ Čitateljima lista *Die Presse*, primjerice, nemala novost u istarskim okolnostima prikazana je, doslovce, telegrafskom viješću o »novom ilirskom listu, ponajviše usmjerenom Istri«⁴⁰. Zanimljivo, čini se kako u tršćanskim krugovima nije bila osobita tajna tko stoji iza pokretanja novog glasila. Premda je sam Dobrila čak i u korespondenciji s najbližim suradnicima zadržavao dozu neodređenosti, o čemu uvjerljivo svjedoče često navođene riječi »poznati našinac i ja bi plaćali oko 400 iztisak«,⁴¹ bečki list bez krzmanja navodi kako novo glasilo podupiru biskupi Dobrila i Strossmayer.

Tek nešto opširnije popraćena je kandidatura biskupa Dobrile za zastupnika zapadnih istarskih seoskih općina u Carevinskom vijeću 1873. godine. Koncem kolovoza liberalni su listovi samo prenijeli vijest iz ljubljanskog *Slovenskog naroda*⁴² o biskupu kao kandi-

³⁷ »Die Italiener und die Slaven«, *Die Presse*, br. 28, Beč, 28. siječnja 1863., str. 3.

³⁸ »Zur Durchführung der Schulgesetze in dalmatien und Istrien«, *Neue Freie Presse. Abendblatt*, br. 2491, Beč, 2. kolovoza 1871., str. 4.

³⁹ Nevio ŠETIĆ, *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama: Naša sloga 1870. – 1915.*, Zagreb, 2005.

⁴⁰ *Die Presse*, br. 150, Beč, 1. lipnja 1870., str. 4.

⁴¹ Arhiv biskupije Porečke i Pulske (dalje. ABPP), kut. *Dobrila II*, fasc. Dobrilina originalna pisma, Pismo Antunu Karabaiću, 1. siječnja 1870.

⁴² »Iz Istre«, *Slovenski narod*, br. 199, Ljubljana, 30. kolovoza 1873., str. 3.

datu »slavenske stranke«. ⁴³ Tjedan kasnije, oba su liberalna lista ponovno posegnula za vijestima iz slovenskih glasila, ali ovaj put kao izvor su poslužile *Kmetijske in rokodelske novice*, ⁴⁴ odnosno informacija kako su istarski Slaveni već odabrali svoje kandidate. Osim što je prenesen podatak o kandidatu u istočnoj Istri, koji se na koncu pokazao pogrešnim jer se navodi krčki svećenik Franjo Feretić, dok je uistinu na izbornim listama istaknut odvjetnik Dinko Vitezić, ⁴⁵ pažnju uredništva lista *Neue Freie Presse* privukla je uistinu zanimljiva napomena kako bi istarski Slovenci umjesto Feretića radije kandidirali Franju Ravnika, ⁴⁶ dakle, također svećenika ali Slovenca. Nije manje zanimljiv ni nastavak u kojem se izričito tvrdi kako su Hrvati protiv potonjega upravo zbog njegove narodnosti, odnosno kako stoji u slovenskom izvorniku »ker ni njihov rojak« ⁴⁷.

Dobrilin poraz na spomenutim izborima, kao i Vitezićeva pobjeda kojom započinje njegov plodan, osamnaestogodišnji zastupnički rad u korist istarskih Hrvata i Slovenaca, također su preneseni čitateljima u obliku sažetih informacija koje ne treba dodatno razmatrati jer ne donose nikakvih novih podataka. Tim porazom i iznimno neugodnim predizbornim napadima na biskupa, koji nisu jenjali ni u idućem razdoblju, započela je, zapravo, posljednja faza Dobrilina boravka u Poreču. Kako je poznato, nakon smrti tršćansko-koparskog biskupa Bartolomeja Legata 1875. godine, Dobrila je privatnom korespondencijom nastojao postići imenovanje njegovim nasljednikom, jer mu je boravak u Poreču postao teško podnošljiv. Iako pismo što ga je uputio bečkom kardinalu Rauscheru ⁴⁸ sadrži dojmljiv opis okolnosti zbog kojih mu je Poreč postao nimalo ugodnim prebivalištem, od raznovrsnih i čestih uvreda do napada na biskupsku imovinu, ono nikako nije bilo isključivim ni najvažnijim razlogom što je Dobrili, nakon gotovo dva desetljeća upravljanja omalenom južnoistarskom biskupijom, doista povjerenja znatno veća i važnija dijeceza. Argumenti izneseni pri odabiru Legatova nasljednika nedvojbeno svjedoče o razlozima zbog kojih bi Dobrila bio izglednim kandidatom i u drukčijim okolnostima. ⁴⁹

Prelazak s porečke na tršćansku biskupsku stolicu, međutim, vrijedi spomenuti u kontekstu važnijih austrijskih tiskovina, jer se konzervativni *Das Vaterland* višekratno, razmjerno opsežnim člancima, osvrnuo na istarske prilike, kao i na Dobrilin nezavidan položaj. U članku što ga je sastavio neimenovani porečki dopisnik početkom kolovoza 1875. godine, naglašene su brojne kvalitete što su resile biskupa na odlasku, ali i nepravedan stav talijanskog građanstva. Preciznije, iako je Dobrila pokazao, tvrdi se, jednaku ljubav spram obaju narodnosti i naglašavao njihova jednaka prava, tomu se uporno suprot-

⁴³ *Die Presse*, br. 240, Beč, 31. kolovoza 1873., str. 5; »Zur Wahlbewegung«, *Neue Freie Presse*, br. 3241, Beč, 31. kolovoza 1873., str. 3.

⁴⁴ »Iz zapadne Istre«, *Kmetijske in rokodelske novice*, br. 36, Ljubljana, 3. rujna 1873., str. 290–291.

⁴⁵ *Die Presse*, br. 246, 6. rujna 1873., str. 3; »Zur Wahlbewegung«, *Neue Freie Presse*, br. 3247, 6. rujna 1873., str. 4.

⁴⁶ O Franji Ravniku i njegovoj povezanosti s vodećim hrvatskim preporoditeljima u Istri vidi u: Maja POLIĆ, »Slovenski svećenik Franjo Ravnik kao hrvatski narodni preporoditelj«, *Croatia christiana periodica*, god. 34, br. 65, Zagreb, 2010., str. 67–100; Ista, »Pokretanje i djelovanje prvih preporodnih edicija kalendara Istran i lista Naša sloga u Pokrajini Istri i Kvarnerskim otocima«, *Problemi sjevernog Jadrana*, br. 14, Zagreb – Rijeka, 2015., str. 31–54 i ondje navedena literatura.

⁴⁷ Kao u bilješci 44.

⁴⁸ Makso PELOZA, »Dobrilino pismo kardinalu Rauscheru od 10. III 1875.«, *Zvona*, god. 20, br. 4, Rijeka, 1981., str. 4.

⁴⁹ M. DABO, *Sve za Boga, vjeru i puk*, str. 164–166.

stavljala talijanska želja za isključivim utjecajem nad čitavom pokrajinom, pri čemu se u podređeni položaj dovodila slavenska većina. Štoviše, bečki je list istaknuo kako su i austrijske vlasti sklonije protežiranju talijanskog stanovništva pred »uvijek ispravno austrijski usmjerenim« Slavenima. Poseban trn u oku talijanskog građanstva, proizlazi iz članka, predstavljala je biskupova upornost u osiguravanju duhovne skrbi za istarske Slavene na njihovu materinjem jeziku, zbog čega je doživljavao brojne grube napade i objede, osobito u Poreču i nekim javnim listovima, poimence tršćanskom listu *Il Cittadino*. Članak, međutim, otvara i zaključuje isticanje međusobne naklonosti između biskupa i svećenstva ujedinjene biskupije.⁵⁰

Drugi je tekst, vjerojatno iz istog pera, napisan i objavljen nakon što se Dobrila već preselio u Trst i preuzeo upravljanje biskupijom. Vrijedi spomenuti kako je uredništvo *Naše sloge*, posve se slažući s napisanim, objavilo integralni prijevod tog članka.⁵¹ Prvi dio posvećen je pokazateljima biskupove dugogodišnje predanosti poboljšanju duhovne skrbi za povjereni mu vjernički puk, a ponovno se ističu i bliski odnosi s klerom Porečko-pulske biskupije, ali pažnju ponajviše privlači drugi dio, toliko podudaran s biskupovim zamislima da je izvjesno kako autora treba tražiti među njegovim najbližim suradnicima. Naime, ističući kako je najvećom željom svećenstva i vjernika da biskupija i nadalje ostane pod Dobrilinom upravom, člankopisac prelazi na nabranje razloga za sjedinjenje Porečko-pulske biskupije s Tršćansko-koparskom biskupijom. Iznese brojke, kao i očekivana korist od teritorijalnog i upravnog objedinjavanja, jednake su argumentaciji koju je biskup Dobrila istodobno iznosio u korespondenciji s državnim i crkvenom vlastima, o čemu će još biti riječi. U najkraćem, osnovni cilj bilo je stvaranje učinkovite brane sve vidljivijem manjku svećeničkog pomlatka, ponajprije otvaranjem sjemeništa.⁵²

Uz navedenu zamisao, biskup Dobrila je u Tršćansko-koparskoj biskupiji očekivano nastavio djelovati potpuno u skladu s postavkama koje je zacrtao tijekom porečkih godina. O tome, tek kao primjer, svjedoči kraća vijest koju je *Wiener Zeitung* prenio iz lokalnog dnevnika na njemačkom jeziku, *Triester Zeitung*, o Dobrilinu poticaju svećenicima svoje nove biskupije na prikupljanje vjerničkih milodara, odnosno sredstava kojima bi se omogućilo školovanje barem pojedinih bogoslova.⁵³ Sam je biskup, naravno, bio posve ma svjestan kako takve inicijative, čak i pokažu li se uspješnima, mogu tek privremeno usporiti dugotrajno prisutno opadanje broja raspoloživih svećenika. Kako bi se prikazalo razloge njegove inicijative za ujedinjenjem obiju istarskih biskupija i odjeka u austrijskom tisku, vrijedi ponajprije svrnuti pogled na širi kontekst, odnosno pokazatelje biskupova stava spram položaja Katoličke crkve u Habsburškoj Monarhiji općenito.

Vjerske prilike u Habsburškoj Monarhiji i jačanje liberalnog svjetonazora

Već je spomenuto kako je Dobrila pozitivan stav spram konkordata i što tješnje povezanosti društvenih prilika s Katoličkom crkvom, sasvim u skladu s položajem vjerskog

⁵⁰ »Zur Abreise des Bischofs«, *Das Vaterland*, br. 221, Beč, 11. kolovoza 1875., str. 2.

⁵¹ *Naša sloga*, br. 20, Trst, 16. listopada 1875., str. 78.

⁵² »Aus Istrien«, *Das Vaterland*, br. 276, Beč, 5. listopada 1875., str. 2.

⁵³ *Wiener Abendpost. Beilage zur Wiener Zeitung*, br. 276, Beč, 2. prosinca 1876., str. 2.

velikodostojnika, izrazio vrlo jasno još prilikom istupa u Carevinskom vijeću. Uređenje odnosa oblikovano konkordatskim uredbama ipak se, u drugoj se polovici šezdesetih godina, neumitno bližilo kraju. Novi zakoni kojima je Crkva nepovratno udaljena iz javnog života, bilo da je riječ o pitanjima braka ili školstva, u prvo su vrijeme naišli na raznorodne reakcije unutar crkvene hijerarhije, od rezigniranog pristanka do početnog oponiranja i iskazivanja nezadovoljstva. Već je poznato više pokazatelja Dobrilina teškog pristajanja na nove zakonske osnove, posebno kad je riječ o obrazovanju. U privatnoj se korespondenciji, primjerice, oštro suprotstavljao mogućnosti da kakav nadzornik kao predstavnik svjetovnih vlasti ulazi u seoske crkvene prostore, česta mjesta održavanja nastave s dušobrižnikom u ulozi učitelja: »I ja bih dragu dječicu učio, što no bih uzmogao. Ali da mi koji nadzornik dodje u kuću duhovnu zabavljati: toga ne bih nikad dopustio. Ako vlada ne bi htjela inače, nego da se joj svećenici podvrugu, onda možemo barem puku javiti, zašto da škole ne držimo, te ko nam to zabranjuje.«⁵⁴ K tomu, preveliku naklonost nije iskazivao ni spram mogućnosti da svećenici sudjeluju u radu novouspostavljenih kotarskih školskih oblasti, oko čega istarski biskupi, izvjesno je, nisu imali posve usuglašen stav. Konkretnije, ordinarijat Tršćansko-koparske biskupije podržavao je spomenuto sudjelovanje, krčki ga je zabranjivao, a porečko-pulski nevoljko tolerirao, ili bolje rečeno »trpio«.⁵⁵

Navedeni kontekst, dakako znatno sažet za potrebe ovog rada, bilo je potrebno oslikati kako bi se na potpuniji način opisalo zanimljivu epizodu koja je privukla pažnju austrijskog tiska, usprkos dvojbenoj istinitosti. Naime, početkom svibnja 1869. godine više je listova prenijelo vijest koju *Wiener Tagblatt*, povezanu s travanjским carevim boravkom u Puli, glavnoj ratnoj luci Monarhije. Prilikom susreta s istaknutim osobama, Franjo Josip I. obratio se porečkom biskupu s, može se pretpostaviti, kurtoaznim upitom o životnim prilikama biskupa i klera u Istri. Navodni Dobrilin odgovor, međutim, bio je u posve drukčijem tonu: »Kako nam može biti u državi u kojoj ministarstvo drži Crkvu kao pod opsadom.«⁵⁶ Čuvši to, car je, ponešto iznenađen odgovorom, okrenuo biskupu leđa bez ijedne dodatne riječi. Tjedan nakon toga, *Die Presse* je prenio kako tršćanski *Triester Zeitung* navedenu vijest proglašava potpuno neutemeljenom,⁵⁷ ali nekoliko dana kasnije i da *Wiener Zeitung* ne odustaje od svojih tvrdnji, jer su navedene riječi jasno čule osobe oko biskupa, ali ih je ponavljao i sam Dobrila.⁵⁸

Ukoliko je točna, opisana situacija pridonijela bi procjeni kako biskupovi nazori nisu bili posve u skladu s politikom državnog, kao ni crkvenog vrha. Ne treba smetnuti s uma kako se porečki biskup, ni godinu dana kasnije, svrstao u manjinu na Prvom vatikanском koncilu, potvrđujući i svojim primjerom osobit položaj katoličkih velikodostojnika Habsburške Monarhije.⁵⁹ Kritički odmak od smjera u kojem se razvijalo Carstvo

⁵⁴ ABPP, kut. *Dobrila II*, Pisma Ivanu Permeu, kanoniku i dekanu u Labinu, Poreč, 5. studenoga 1869.

⁵⁵ Antun vitez KLODIĆ-SABLADOSKI, »Povijest školstva u austrijskom Primorju. Istra«, *Narodna prosvjeta. Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost*, god. 5, br. 1, Pazin, 1910., str. 10.

⁵⁶ »Pol«, *Grazer Volksblatt*, br. 99, Graz, 1. svibnja 1869., str. 4; *Tages-Post*, br. 99, Linz, 1. svibnja 1869., str. 2.

⁵⁷ »Bischof Dobrilla«, *Die Presse*, br. 128, Beč, 9. svibnja 1869., str. 3.

⁵⁸ *Die Presse. Abendblatt*, br. 131, Beč, 12. svibnja 1869., str. 1.

⁵⁹ Josip TURČINOVIĆ, »Dobrila kao biskup«, *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812–1882. Zbornik radova sa znanstvenog skupa i manifestacija održanih 1892. godine u povodu 100-godišnjice smrti Jurja Dobrile* (ur. Galiano LABINJAN), Pazin, 1985., str. 98–106; Mihovil DABO, *Sve za Boga, vjeru i puk*, str. 131–133.

i istodobni otklon od tvrdokornog pristupa spram neuklonjivih društvenih promjena, uočljivog u djelovanju Crkve pod Pijem IX., pridonosi ocjeni Dobrilina svjetonazora kao umjereno konzervativnoga, posve u skladu s višekratno iskazanim nastojanjima da nepovoljne okolnosti ne zanemaruje, nego nastoji prevladati promišljenim aktivnostima. Naravno, potrebno je istaknuti kako spomenuti primjeri ne utječu presudno na prikaz Dobrilina položaja u odnosu na crkvenu hijerarhiju ili državni vrh: tijekom čitavog razdoblja javnog djelovanja biskup je bio odan crkvenom nauku te podržavan kao kandidat za visoke funkcije, a Franjo Josip I. u više je navrata izravno novčano pomagao ostvarenje Dobrilinih zamisli.

Ocjeni o umjerenom konzervativizmu pridonosi pisanje liberalnog tiska prigodom održavanja biskupske konferencije u Beču, u proljeće 1877. godine. Liberalni dnevnici osobito su se zanimali za ciljeve konferencije, a znatiželju je pojačavala razmjerno mala količina provjerenih informacija, što je pridonosilo čestom nagađanju na temelju indicija i neslužbenih vijesti. Prilično se točnom, primjerice, pokazala kratka vijest da je biskup Dobrila otputovao iz Trsta za Beč tek nakon ponovljenog poziva, usprkos prvotnoj nevoljkosti, čak i odluci da ne sudjeluje na skupu.⁶⁰ Naime, iz drugih je izvora poznato kako se u odgovoru na poziv kardinala Schwarzenberga opravdavao ranije najavljenom kanonskom vizitacijom,⁶¹ a o pravim razlozima vjerojatno je ipak iskrenije pisao u privatnoj korespondenciji, što se može zaključiti iz nekoliko rečenica sadržanih u pismu Ivana Črnčiča: »Što ste rekao o onom gradu i ljudem ondje, pravo ste rekao. Da Vam se ne da onamo, to Vam vjerujem. No držim da neće biti za gore, ako idete. Više mudrih glava više izmudri. Nemudrih, tih onamo valja da ne će priti.«⁶²

Kako prigodom odlaska tako i tijekom boravka u Beču, liberalna su glasila svrstavala biskupa Dobrila među umjerene katoličke velikodostojnike, odnosno one koji krhki *modus vivendi*, odnosno kompromis sa svjetovnim vlastima, nisu bili skloni dokončati pokretanjem austrijskog odvijetka *Kulturkampf*.⁶³ Pretpostavke kako su upravo Dobrilini sumišljenici predstavljali većinu okupljenih biskupa također nisu bile pogrešne, a potvrđuju ih riječi samoga tršćansko-koparskog biskupa prilikom informiranja porečkog ordinarijata o ishodu konferencije. Iako je među organizatorima konferencije, barem prema pisanju navedenih tiskovina, postojala namjera otvorenog izjašnjavanja protiv ustavnih odredaba koje su predstavljale trajan problem u odnosima crkvenih i svjetovnih vlasti,⁶⁴ konačni dokument podnesen Franji Josipu I. trebao je, tvrdi Dobrila, ostati tajnim zbog poštovanja spram cara, ali i kako bi se izbjeglo očekivane kritike liberalnih listova.⁶⁵ Naznačene indicije iz više raznorodnih izvora pridonose prikazu osjetljiva Dobrilina položaja spram katoličke i državne hijerarhije. Upravo sredinom sedamdesetih godina, neposredno po prelasku s porečke na tršćansku stolicu, biskup je nastojao potaknuti suradnju duhovnih

⁶⁰ »Telegramme der Presse«, *Die Presse*, br. 107, Beč, 20. travnja 1877., str. 3; »Telegramme der Neuen Freien Presse«, *Neue Freie Presse*, br. 4543, Beč, 20. travnja 1877., str. 6.

⁶¹ ABPP, XIV/1, *Konferencija u Beču, 1849–1889*, kut. 23J, br. 41/Pr.

⁶² Archivio storico diocesano di Trieste (dalje ASDT), *Atti di gestione particolare* (dalje: AGP), kut. 12, Pismo Ivana Črnčiča Jurju Dobrili, 16. travnja 1877.

⁶³ »Die Bischofs-Conferenz«, *Neue Freie Presse*, br. 4545, Beč, 22. travnja 1877., str. 2–3.

⁶⁴ »Politische Tagesgeschichte«, *Tages-Post*, br. 93, Linz, 24. travnja 1877., str. 2.

⁶⁵ ABPP, XIV/1, *Konferencija u Beču, 1849–1889*, kut. 23J, br. 954.

i svjetovnih vlasti, uviđajući kako je ona neophodna za ostvarenje njegove ambiciozne zamisli o podizanju dječaćkog sjemeništa u Pazinu.

Dječaćko sjemenište u Pazinu

U očima biskupa Dobrile, vjersko stanje u ruralnim dijelovima Istre bilo je zabrinjavajuće. U razmjere problema uvjerio se odmah po dolasku u Poreč 1858. godine, tijekom kanonske vizitacije, a početkom šezdesetih godina već je caru i Svetoj Stolici predložio prilično radikalno rješenje: trajno ili privremeno podlaganje Porečko-pulske biskupije upravi Tršćansko-koparskog biskupa, kako bi se ušteđenim sredstvima omogućilo izobrazbu svećeničkog pomlatka.⁶⁶ Neuspjeh inicijative usmjerio je porečkog biskupa prema drugim rješenjima, ali zamisao je nastavila tinjati, čekajući povoljnije okolnosti.

One su se ukazale, barem je tako mislio Dobrila, nakon napuštanja Poreča i selidbe u Trst. Premda se navedena inicijativa u literaturi često spominje uzgred ili nikako, riječ je o pomno promišljenom, dugoročnom planu u koji je Dobrila polagao velike nade. Dopisujući se s predstavnicima crkvenih i svjetovnih vlasti, apostolskim nuncijem u Beču i tršćanskim namjesnikom, od jeseni 1875. godine nastojao je privoljeti obje strane na nužnu suradnju kako bi se u srcu Istre podigla ustanova za izobrazbu budućeg klera. Premda se plan na koncu pokazao neuspješnim, Dobrilin se naum očito ozbiljno razmatralo, o čemu jasno svjedoči činjenica kako je njegov nasljednik na porečko-pulskoj biskupskoj stolici imenovan tek 1878. godine, dakle gotovo tri godine nakon Dobrilina preuzimanja Tršćansko-koparske biskupije. Neuobičajeno dugo razdoblje sedisvakancije brinulo je Dobriline oponente, točnije rečeno predstavnike istarskoga talijanskog građanstva koji su u opisanoj inicijativi ispravno prepoznali opasnost po vlastiti vladajući položaj na pokrajinskoj razini: u zamišljenom pazinskom dječaćkom sjemeništu djeca slavenskih roditelja, polazeći njemačku gimnaziju, obrazovala bi se za svećeničko zvanje te bi izvjesno izmicala utjecaju talijanskog jezika i kulture, postajući jednako izvjesnim budućim nositeljima hrvatske i slovenske nacionalne emancipacije u Istri. Sredinom 1876. godine Dobrilini su protivnici uspješno organizirali prikupljanje potpisa pod peticije caru i Svetoj Stolici, kojima se, naglašavajući isključivo vjerske razloge, tražilo imenovanje novoga porečkog biskupa. Premda nisu bile zanemarivoga značaja, može se pretpostaviti kako je Dobrilinovi inicijativi na koncu presudila nevoljkost državnog i crkvenog vrha da u potpunosti podrže sve sastavnice biskupova prijedloga. Ukratko, zamisao je konačno ostvarenje dočekala 1878. godine, imenovanjem Ivana Nepomuka Glavine na porečku biskupsku stolicu i Dobrilinim okretanjem drugim, manje učinkovitim, ali realnijim rješenjima.⁶⁷

Austrijski tisak upoznao je čitatelje s opisanim biskupovim namjerama. Istarski dopisnik lista *Neue Freie Presse*, primjerice, sredinom ljeta 1877. godine usredotočio se upravo na dvogodišnju ispražnjenost porečke stolice i peticije proizašle iz zabrinutosti utjecajnih istarskih osoba, nakon što su dokučili prave razloge. Zanimljivo, piscu članka nije promakla različita argumentacija, premda u oba slučaja na načelno vjerskoj osnovici, kojom se

⁶⁶ M. DABO, *Sve za Boga, vjeru i puk*, str. 34–43.

⁶⁷ *Isto*, str. 172–192.

nastojalo utjecati na svjetovni i crkveni vrh. Naime, peticija upućena put Beča oblikovana je oko tvrdnje kako je manjak dušobrižnika u Istri, suprotno Dobrilinim tvrdnjama, zapravo zanemarujući. Papinsku se, pak, administraciju upozoravalo kako će budući bogoslovi, ostvari li se biskupov plan, polaziti svjetovnu gimnaziju, čiji profesori nisu skloni pokoravati se crkvenim odredbama. Drugim riječima, naglašavao se štetan utjecaj liberalnog svjetonazora prisutan u državnim obrazovnim institucijama, a u tome treba tražiti razloge što nigdje u članku austrijskog glasila nema znakova podrške navedenoj djelatnosti talijanskog građanstva, već se samo hladno utvrđuje kako vlasti, očito, pokazuju sklonost Dobrilinoj zamisli, jer je Poreč i nakon odaslanih peticija bez biskupa.⁶⁸

Po prilici godinu kasnije, i Dobrili uobičajeno sklon *Das Vaterland*, uputio je čitatelje u zabrinjavajuće stanje istarskog svećenstva. Dopisnik iz Austrijskog primorja pri pisanju članka oslonio se na vrlo precizne podatke, srodne brojkama koje je tih godina iznosio i biskup Dobrila, iz kojih je bio razvidan sve manji broj mladića sklonih studiju bogoslovije i istodobni rastući jaz između potrebne i stvarne količine raspoloživih svećenika. Taj tekst, međutim, pisan je u vrijeme kad je tršćansko-koparski biskup sve manje nade polagao u skoro ostvarenje željenog pazinskog sjemeništa te se okretao drugim rješenjima. Preciznije, u travnju 1878. godine. Dobrila je inicirao osnivanje odbora tršćanskih odličnika, u *Našoj slogi* navedenog kao »Odbor za predusretanje nedostatka svjetovnih svećenikah u tršćansko-koparskoj biskupiji«,⁶⁹ kojemu je osnovnom svrhom bilo prikupljanje dobrovoljnih priloga. Navodeći prve izdašne priloge, u prvom redu samog Dobrile, člankopisac zaključuje kako katolički duh još nije zamro, ali se odmah potom iznova okreće manje optimističnim pokazateljima, odnosno razlozima, u prvom redu financijskim, koji mladiće odvrćaju od svećeničkog zvanja. Istaknuto je pritom kako se od dušobrižnika, ionako skromnih mjesečnih prihoda, očekuju nezanemarivi izdaci jer svećenik mora biti dolično odjeven, davati milodare i, zbog informiranosti, biti pretplaćen na novine, štoviše zbog osobitih pokrajinskih okolnosti na po jedno njemačko, talijansko i slavensko glasilo.⁷⁰

Ako je suditi prema sačuvanoj korespondenciji s predstavnicima državne uprave, biskup Dobrila u vrijeme osnivanja spomenutog odbora još nije posve odustao od podizanja pazinske ustanove, ali raniji entuzijazam već je bio dobrano načet oklijevanjem vlasti. Konkretnije, višegodišnje ga je otezanje nagnalo na vrlo jasan iskaz očekivanja kako bi nedvosmislenim odustajanjem državne vlasti barem potaknule vjernike na snažniji angažman: »Ako pak država u ovom pogledu ništa ne može ili ne želi učiniti, mogla bi barem jasnim odricanjem okončati neizvjesnost. Kad vjernici spoznaju kako niotkuda ne mogu računati na pomoć oko otklanjanja potpunog izumiranja duhovništva u nedalekoj budućnosti, prije će se uključiti većim vlastitim prilozima.«⁷¹ Duskora je posve odustao od pokretanja dječjačkog sjemeništa u Pazinu ili nekom drugom gradu, ali je nastavio sa zalaganjem za ciljeve kojima je posvetio život doslovce do samrtne postelje.

⁶⁸ »Aus Istrien«, *Neue Freie Presse*, br. 4644, Beč, 31. srpnja 1877., str. 3.

⁶⁹ »Poziv«, *Naša sloga*, br. 11, Trst, 1. lipnja 1878., str. 41–42.

⁷⁰ »Priestermangel und dessen Abhilfe«, *Das Vaterland*, br. 116, Beč, 29. travnja 1878., str. 2.

⁷¹ ASDT, *AGP*, kut. 12, br. 43/ME, Dopis Prezidijumu tršćanskog Namjesništva, 10. travnja 1878.

Ocjene biskupove djelatnosti

Biskup Dobrila na stranicama austrijskog tiska ponovno se pojavio nekoliko godina kasnije, u prigodnim osvrtima na ukupan životni saldo uz vijest o smrti. Prva, pokazalo se pogrešna, pojavila se doduše početkom studenoga 1881. godine na stranicama lista *Die Presse*. Može se pretpostaviti kako su višemjesečna nagađanja o stanju ostarjelog i bolesnog biskupa urodila povremenim glasinama o smrti, a jedna od njih, u obliku telegrama iz Trsta, stigla je do bečkog lista koji ju je i prenio, uz sažeto podsjećanje na davno Dobrilino sudjelovanje u radu Carevinskog vijeća i ocjenu kako je u crkvenom pogledu bio vrlo umjeren te uživao veliku popularnost kod slavenskog i talijanskog stanovništva.⁷²

Slično oblikovan osvrt na Dobrila objavilo je više bečkih listova sredinom siječnja 1882. godine dakle u vrijeme kad je tršćansko-koparski biskup doista preminuo. U članku lista *Das Vaterland* ukratko je opisan njegov životni put, a istaknuta je potpuna odanost talijanskog stanovništva, premda su ga podigli slavenski roditelji. Zadnjom se rečenicom k tome podsjetilo na posebnu skrb pokojnika za popravljjanje dušobrižničkog položaja i brojnosti.⁷³ *Neue Freie Presse* životopisu je pridodao tvrdnju kako su biskupa pribrajali »slavenskoj stranci«, u čijim izgredima ipak nije nikad sudjelovao te je među seoskim pukom tršćanskog teritorija i sjeverne Istre ostavio najljepšu uspomenu.⁷⁴

Nakon mjesec dana do bečkih je glasila doprla vijest o biskupovoj oporuci, preciznije o znatnim sredstvima ostavljenima u korist stipendijskih zaklada za školovanje istarske djece siromašnih slavenskih roditelja, uz želju da uživatelji budu ponajprije učenici skloni prihvaćanju svećeničkog poziva, ali i napomenu kako nisu isključeni budući studenti medicine, prava ili filozofije.⁷⁵ Člankopisac *Das Vaterlanda*, navodeći visoke novčane iznose, s neskrivenim je divljenjem istaknuo izuzetnost takvog poduhvata, proročanski zaključujući kako plemenito biskupovo ime neće biti zaboravljeno u Primorju, kao ni u Hrvatskoj i Dalmaciji, jer si je podigao *monumentum aere perennius* – spomenik trajniji od mjedi (op. a.).⁷⁶

Zaključak

Djelovanje biskupa Dobrile, promatrano u člancima vodećih austrijskih glasila, očekivano ne gubi odavna poznate osnovne karakteristike. Istarski biskup redovito je prikazivan kao katolički velikodostojnik iskreno zabrinut za vjersko stanje u doba sve snažnijeg prodora liberalnog svjetonazora, zaštitnik seoskog stanovništva te poticatelj slavenske društvene i nacionalne emancipacije. Ovisno o uređivačkoj politici pojedinog lista, njegove su se zamisli hvalile ili kritizirale, ali navedena trojaka svjetonazorska osnovica nije dovedena u pitanje. Iz analiziranih članaka proviruje, dakle, znani lik istarskoga hrvatskog preporo-

⁷² »Bischof Dobrila«, *Die Presse*, br. 303, 3. studenoga 1881., str. 9.

⁷³ »Politische Chronik«, *Das Vaterland*, br. 15, Beč, 15. siječnja 1882., str. 2.

⁷⁴ »Kleine Chronik«, *Neue Freie Presse*, br. 6246, Beč, 16. siječnja 1882., str. 1.

⁷⁵ M. DABO, *Sve za Boga, vjeru i puk*, str. 252–261.

⁷⁶ »Der Nachfolger Dobrila's. Dobrila-stipendien«, *Das Vaterland*, br. 52, Beč, 21. veljače 1882., str. 3.

ditelja te u pokojem novom podatku ili dopuni poznatih činjenica ne treba tražiti polazište bitnoj reinterpetaciji njegove povijesne uloge.

Ipak, onodobni je austrijski tisak važan i koristan dodatni izvor pri kontekstuiranju Dobrilina položaja. Tijekom druge polovice devetnaestog stoljeća čitatelji najvažnijih listova svakako su imali prilike upoznati biskupa Dobrilu, premda često u manjim, sporednim člancima ili čak u sklopu opširnijih tekstova. Razmaknu li se pokrajinski pa i nacionalni okviri, biskup s periferije Habsburške Monarhije nužno gubi središnje mjesto, uklapajući se u šire i složenije povijesne okolnosti. Suvremenom istraživaču osvrst na pisanje utjecajnih glasila koristan je u prvom redu za usporedbu s domašajima postojeće literature, odnosno kao potpunije upoznavanje okvira koji su određivali biskupovu djelatnost. Dok su državne vlasti poticale ili ograničavale biskupove zamisli imajući u vidu očuvanje krhkog državnog jedinstva u vrijeme sve prisutnijih međunacionalnih i svjetonazorskih trvenja, vrh Katoličke crkve također je bio u potrazi za ispravnim pristupom u svijetu koji se ubrzano mijenjao. Biskup Dobrila, dakle, u svom se radu nije suočavao isključivo sa zaprekama na pokrajinskoj razini nego je morao voditi računa o interesima, ponekad suprotstavljenim, državnog i crkvenog vrha, svjestan kako opće okolnosti neizostavno utječu na tijek pokrajinskih zbivanja. Tekstovi iz austrijskih novina stoga su koristan poticaj nastavku istraživanja pokrajinske ili nacionalne povijesti pri kojem valja uzeti u obzir mogućnosti što ih pruža sagledavanje šireg konteksta.

Summary

BISHOP JURAJ DOBRILA IN THE AUSTRIAN NEWSPAPERS

Bishop Juraj Dobrila influenced modern history and culture of the Istrian peninsula in many ways, and this fact was recognized already by many of his contemporaries. He was the central figure of the Croatian national movement in Istria, and as such Dobrila was topic of many historiographical studies, which predominately investigated him in a regional and national context. However, his role within the Habsburg Empire is rather poorly analyzed. Therefore, it seems that the leading Austrian newspapers of that time, in which there are reports about bishop Dobrila, can be used as a useful source. Namely, though his activities are mostly described and noted in short reports and sometimes even in some larger texts, there are also some articles in which his activities were analyzed in detail.

Bishop Dobrila drew attention to himself already at the beginning of 1860s, when he acted as representative of Istria at the Imperial Council. During this time liberal press, such as Die Presse or Neue Freie Presse, followed his actions regarding defense of the Concordat, as well as concerning his speeches about the population of Istria. Even after his role at the Imperial Council has ended, these newspapers continued to report about Dobrila's comments on social and inter-national relations in Istria. Newspapers repeatedly informed about Dobrila's efforts regarding improvement in the bishoprics under his control, and conservative newspapers Das Vaterland favored bishop Dobrila and his work. The author

of this article has focused particularly on Dobrila's efforts regarding the fusion of the Diocese of Poreč and Pula with the Diocese of Trieste and Koper. By the same token, the author analyzes Dobrila's activities concerning foundation of seminary in Pazin. This last effort was not solely connected with the religious matters, since it had broader national importance, because this seminary enabled Slavic population in Istria to gain a decent education without Italian cultural influence. Such education enabled students to become bearers of the Croatian and Slovenian national emancipation in Istria. Bishop's opponents, and they were representatives of Italian gentry that ruled this province at an autonomous level, soon realized what kind of threat this seminary could develop into concerning their social and political position. Therefore, they organized numerous petitions against the bishop's intent. Still, these petitions did not gain sufficient imperial and ecclesiastical support.

On the other hand, while the state authorities from time to time approved and sometimes disapproved Dobrila's intentions – depending on their beliefs to what extent and how these Dobrila's actions will affect a fragile state coherence during turbulent times of international and worldview's clashes, the Catholic Church was in a hectic search for a right perspective and posture in the world that was in a swift change. Consequently, bishop Dobrila in his attempts encountered many obstacles, not on the provincial level, but he also had to have in mind all (sometimes conflicting) interests of the State and the Church. He had to be completely aware that wide-ranging circumstances within the Habsburg Empire and also within the Church could have more or less direct impact on his provincial situation in Istria. Therefore, analyzed texts from the Austrian newspapers reveal a useful context, and this should incite further investigation of the provincial and national history in the broader perspective.

KEY WORDS: *Juraj Dobrila, Austrian newspapers, Imperial council, Margraviate of Istria, 19th century, ecclesiastical history.*